

Od Redakcji

Oddajemy do rąk Czytelników numer „Problemów Polityki Społecznej” poświęcony problematyce polityki społecznej w powiązaniu z cyklem życia. Pojęcie „cykl życia” nie jest nowe w polskiej refleksji nad polityką społeczną¹, jednak współcześnie zyskuje bardzo wyraźnie na znaczeniu. Cykl życia jest prawidłowością biologiczno-społeczną przywoływaną w refleksji nad człowiekiem, ale także konstruktem teoretycznym, pozwalającym krytycznie i zarazem nowatorsko spojrzeć na rozwiązania w systemach pomocy, które mają przeciwdziałać doświadczanym przez ludzi trudnościami, a w szerszym ujęciu — problemom społecznym, i ograniczać ich najbardziej niepokojące konsekwencje.

Dostrzeganie specyfiki problemów obywateli, które są zdefiniowane przez cykl ich życia, najczęściej ogranicza się do podstawowych faz: młodości, wieku dojrzałego, starości. Stosowanie instrumentów polityki społecznej w procesie zaspokajania jednostkowych potrzeb osób znajdujących się we wskazanych trzech fazach życia oznacza jej istotny udział w „społecznym konstruowaniu” faz i całego cyklu życia. Ułatwia także dostrzeganie sytuacji, kiedy rozwiązania polityki społecznej podejmowane w interesie pokolenia, które znajduje się w danej fazie życia, wchodzi w konflikt z potrzebami pokoleń w innych fazach lub z potrzebami tego samego pokolenia, ale w późniejszych fazach jego życia, albo konserwują nieakceptowane już wzory zaspokajania potrzeb itp.

Obok pojęcia cyklu życia (*life-cycle*) — zarówno w angielskojęzycznej, jak i rodzimej literaturze przedmiotu — występuje także pojęcie „przebieg życia” (*life-course*). Pierwsze z pojęć ma charakter statyczny, bo choć odnosi się do zmian i rozwoju, które cechują człowieka — od dzieciństwa, przez młodość, dorosłość, starość do śmierci, to zakłada stałą liczbę i kolejność wskazanych faz. Natomiast w pojęciu przebiegu życia wpisana jest dynamika. Kategoria ta oznacza sekwencję i natężenie zdarzeń doświadczanych przez

---

¹ M.in. B. Rysz-Kowalczyk, *Zmiany w cyklu życia człowieka. Stare i nowe zagrożenia społeczne — odpowiedź polityki społecznej*, w: M. Księżopolski, B. Rysz-Kowalczyk, C. Żołędowski (red.), *Polityka społeczna w kryzysie*, Warszawa 2009; B. Rysz-Kowalczyk, B. Szatur-Jaworska, *Polityka społeczna wobec cyklu życia. Faza starości*, w: J.T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, Łódź 2004.

jednostkę w jej aktywności życiowej w podstawowych sferach życia: edukacyjnej, zawodowej, małżeńskiej, rodzinnej, społecznej w wąskim rozumieniu, które konstruują pewien typ biografii. W tym podejściu, obok biologicznych i społecznych (role społeczne) kryteriów wydzielenia etapów życia, są stosowane także kryteria odnoszące się do aspiracji, celów, planów, możliwości, barier i ograniczeń człowieka w danym typie społeczeństwa na określonym etapie rozwoju społecznego. Drugie z pojęć ma zastosowanie w wyjaśnianiu złożoności współczesnych biografii, które wpisują się w oczekiwane i realnie istniejące wzory przebiegu życia, ale każdy taki wzór przebiegu życia ma inną sekwencję faz, inny ich chronologiczny i czasowy wymiar, a nadto może nie zawierać wszystkich faz lub jakaś faza (i to nie jedna) może się powtarzać itp. Dzisiejsza coraz bardziej złożona i dynamiczna rzeczywistość społeczna odbijająca się w strukturyzacji doświadczeń życiowych obywateli czyni zasadnym takie właśnie podejście w wyjaśnianiu rozwiązań stosowanych w sferze polityki społecznej i określaniu ich skuteczności.

Zarówno niniejszy tom, jak i przygotowywany jeden z kolejnych numerów „Problemów Polityki Społecznej”, w których podjęta jest problematyka cyklu życia, nie wyczerpują oczywiście znaczenia pojęć cyklu i przebiegu życia w analizach działań podejmowanych w sferze polityki społecznej, lecz prezentują jedynie wybrane aspekty.

Pierwszy numer rocznika 2015 obejmuje pięć artykułów — trzy teksty analityczne składające się na część Studia i dwa komunikaty z badań.

Stanisława Golinowska w artykule otwierającym tom, zatytułowanym *Polityka społeczna adresowana do grup ludności w cyklu życia. Wyzwania dla teorii i praktyki*, z jednej strony rozważa zasadność prowadzenia współczesnej polityki społecznej w gospodarce rynkowej w kontekście problemów konkretnych grup ludności, które wymagają uzasadnionej interwencji państwa w postaci specjalnych regulacji (np. antydyskryminacyjnych), edukacyjnego i świadomościowego wzmocnienia czy wręcz materialnego wsparcia, z drugiej zaś strony odnosi się do dyskusji wokół interwencyjnej funkcji [lub: roli] państwa w kontekście świadczeń uniwersalnych czy adresowanych (uniwersalizm *versus* targeting). Podstawową część rozważań autorki stanowi krytyczna analiza rozwiązań w polityce społecznej wobec grup ludności określonych według kryterium cyklu życia: dzieci, młodzieży, dwóch wybranych grup osób dorosłych: kobiet i niepełnosprawnych, oraz osób starszych. Sięgając do analiz Nicholasa Barra (2012), autorka podkreśla, że interwencja państwa adresowana do konkretnych grup o szczególnych potrzebach i deficytach jest działaniem efektywnym, gdyż dzięki temu nie rozprasza się (nie marnotrawi) środków publicznych, jednak otwiera pole do dyskusji o kryteriach, a także konsekwencjach wyodrębniania konkretnych świadczeniobiorców. W swoich rozważaniach, także dotyczących rozwiązań stosowanych wobec poddanych analizie grup targetowych, Stanisława Golinowska ujawnia pluse i dylematy perspektywy cyklu życia w kształtowaniu polityki społecznej w społeczeństwach rozwiniętej demokracji i gospodarki rynkowej.

Kolejny artykuł, autorstwa Pawła Graty, zatytułowany *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej wobec cyklu życia*, charakteryzuje, prezentuje i ocenia politykę społeczną wobec kolejnych faz cyklu życia w perspektywie historycznej, w okresie międzywojennym w Polsce. Autor odtwarza na podstawie źródeł archiwalnych, w tym dokumentów

i specjalistycznej prasy, działania podejmowane wobec podstawowych faz życia: dzieciństwa, młodości, dorosłości i starości. Rozważa skuteczność podejmowanych wówczas wysiłków i zaznacza, że nie były to działania w pełni ze sobą skorelowane i nie odpowiadały w pełni potrzebom, bo odnosiły się do cyklu życia wybiórczo, a nie całościowo, tzn. w każdej z trzech podstawowych faz cyklu życia były nakierowane tylko na pewne grupy obywateli, wyróżnione ze względu na swój zawód, miejsce zatrudnienia, miejsce zamieszkania czy też stopień zainteresowania nimi ze strony państwa i jego instytucji. Autor stwierdza, że w tamtym czasie najbardziej komplementarnie traktowano osoby zatrudnione i objęte systemem zabezpieczenia społecznego, głównie pracujących dla państwa i samorządów, zawodowych wojskowych, pracowników umysłowych i robotników, którzy we wszystkich kolejnych fazach życia mogli liczyć na wsparcie chroniące ich przed podstawowymi ryzykami życiowymi. Natomiast pozostałe grupy obywateli, stanowiące zdecydowaną większość mieszkańców kraju, były traktowane znacznie gorzej, co było pochodną struktury społeczno-zawodowej ówczesnego państwa polskiego i jego ograniczeń finansowych. Paweł Grata konkluduje, że prowadzona w okresie międzywojennym polityka społeczna wobec cyklu życia nie do końca odpowiadała zatem na wyzwania związane z rozwiązywaniem występujących wówczas kwestii społecznych, ale stanowiła „pierwszą tak szeroko zakrojoną próbę zmierzenia się z wyzwaniami cyklu życia w warunkach polskich i [...] winna zasługiwać na warunkową, ale jednak pozytywną ocenę”.

Część Studia zamyka artykuł autorstwa Lucjana Misia i Katarzyny Ornackiej, zatytułowany *Podmiotowość dziecka w rodzinie i w sferze publicznej*. Zawarte w nim rozważania dotyczą dzieciństwa, pierwszej zgodnie z klasycznymi koncepcjami fazy życia. Jest to z dwóch powodów interesująca refleksja. Po pierwsze, autorzy zajmują się dzieciństwem z uwzględnieniem jego społecznych aspektów, nadal relatywnie rzadko branych pod uwagę, bo dotychczasowe teorie biegu życia analizują ten okres życia przede wszystkim w kategoriach psychologicznych. Po wtóre, refleksja dotyczy sytuacji dzieci w Polsce z punktu widzenia podejmowanej przez nie aktywności zawodowej. We wstępie do analiz autorzy konstatują, że w epoce późnej nowoczesności zmienia się pozycja dziecka i dzieciństwa w społeczeństwie, że ścierają się podejścia tradycyjne z koncepcjami nowymi. Ramy teoretyczne analiz stanowią mniej znane w Polsce koncepcje, w tym koncepcja niemieckiego socjologa Manfreda Liebela, który koncentruje się na podmiotowości dzieci oraz nabywaniu przez nie poczucia sprawstwa i własnej wartości poprzez podejmowane prace zarobkowe. Zajmując się wymiarem społecznym sytuacji dzieci we współczesnej Polsce, autorzy artykułu nawiązują do rozważań Heleny Z. Lopaty (córkę wybitnego socjologa Floriana Znanieckiego), która zajmując się grupami problemowymi w różnych fazach życia, definiuje bieg życia poprzez takie społeczne korelaty, jak: kohorty wiekowe, pokolenia, normy i role związane z wiekiem, kolejność wydarzeń w ważnych trajektoriach życia (rodzinnego, zawodowego, towarzyskiego), niezależność i zależność od innych oraz sprawczość w podejmowaniu decyzji. Istotnym fragmentem podjętych analiz jest ujawnienie — także za H.Z. Lopatą i J.A. Levy, autorkami opracowania *Social Problems across the Life Course* (2003) — że wyodrębnienie dzieciństwa jako swoistego, szczególnego okresu życia jednostek jest pochodną rozwijanej w społeczeństwie przemysłowym

potrzeby kształtowania nowych form socjalizacji dzieci, tzn. uznania, że dzieci cechuje niekompetencja społeczna, że potrzebują ochrony i zwolnienia od zadań wykonywanych przez dorosłych. Ważnym wątkiem podjętych przez autorów rozważań są warunki traktowania dziecka jako kompetentnego aktora społecznego we współczesnej debacie dotyczącej kształtowania polityki społecznej wobec najmłodszych.

Część tomu poświęconą warsztatom badawczym wypełniają dwa artykuły młodych socjologów z Uniwersytetu Łódzkiego. Pierwszy, autorstwa Izabeli Ślęzak, pt. *Zjawisko prostytucji w Polsce na tle europejskim jako obszar działań instytucji państwowych i organizacji pozarządowych*, drugi — Jakuba Niedbalskiego, pt. *Sport jako narzędzie aktywizacji i społecznej integracji osób z niepełnosprawnością fizyczną*. W pierwszym autorka rekonstruuje działania wybranych organizacji pracujących z osobami świadczącymi usługi seksualne w Polsce w perspektywie rozwiązań stosowanych w polityce społecznej. Ramy analiz wyznaczają zarówno prawne regulacje prostytucji w Polsce, jak i rozwiązania instytucjonalne wypracowane w innych krajach europejskich. Empiryczną podstawę analiz stanowią informacje i materiały o działalności wskazanych instytucji zawarte na stronach internetowych i dostępne dokumenty tych instytucji (sprawozdania, regulaminy itd.). Autorka konkluduje, że brakuje inicjatyw, które aktywnie włączałyby osoby prostytuujące się w organizowanie działań na ich rzecz. Drugi z artykułów dotyczy integracji społecznej osób niepełnosprawnych, w której kluczowe miejsce zajmuje aktywność sportowa. Autor podejmuje problem aktywności sportowej osób niepełnosprawnych w procesie ich integracji społecznej poprzez analizę regulacji prawno-instytucjonalnych, zakresu działań polskich instytucji państwowych i organizacji pozarządowych we wspieraniu aktywności fizycznej tej kategorii obywateli, a także zasięgu, form i rodzajów aktywności sportowej osób niepełnosprawnych. Udowadnia, że osoby niepełnosprawne mają trudności w zaspokajaniu swoich potrzeb związanych z aktywnością fizyczną i uprawianiem sportu, wskazuje na ograniczenia i bariery, jakie napotykają, i rekomenduje potrzebę wprowadzania zmian rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i organizacyjnych w tym zakresie.

Jolanta Grotowska-Leder — redaktor merytoryczna tomu